

Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

ISSN 2616-5597 (Print)

DOI 10.37915/pa.vi55

ДО 80-РІЧЧЯ
КВНЗ «ХЕРСОНСЬКА АКАДЕМІЯ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»

ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 55

ХЕРСОН

2024

Збірник наукових праць «Педагогічний альманах» включено до Переліку наукових фахових видань України, категорія «Б» (наказ МОН України № 1188 від 24.09.2020 р.).

Рекомендовано до друку вченою радою Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (протокол № 1 від 25.01.2024 р.).

Збірник включено до:

Google Scholar, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Василь	КУЗЬМЕНКО	доктор педагогічних наук, професор, головний редактор (Україна)
Ніна	СЛЮСАРЕНКО	доктор педагогічних наук, професор, заступник головного редактора (Україна)
Ірина	ЖОРОВА	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Анатолій	ЗУБКО	кандидат педагогічних наук, професор (Україна)
Ореста	КАРПЕНКО	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Анна	КЛІМ-КЛІМАШЕВСЬКА	доктор педагогічних наук, професор (Польща)
Олена	КОХАНОВСЬКА	доктор педагогічних наук, доцент, відповідальний секретар (Україна)
Юлія	КУЗЬМЕНКО	доктор педагогічних наук, доцент (Україна)
Ірина	КУЗЬМА	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Борис	МАКСИМЧУК	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Ярослава	ОСПАНОВА	кандидат педагогічних наук, професор (Казахстан)
Олександра	ЯНКОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор (Україна)

РЕЦЕНЗЕНТИ: Елліна ПАНАСЕНКО – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
Марія ЧЕПІЛЬ – доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2024. Випуск 55. 295 с.

ISSN 2616-5597 (Друкована версія)

У збірнику наукових праць відомі дослідники, педагоги-практики закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти I-II і III-IV рівнів акредитації висвітлюють теоретичні й прикладні аспекти модернізації сучасної освітньої галузі. Упровадження репрезентованих на сторінках збірника наукових праць матеріалів сприятиме вирішенню різноманітних проблем сучасної школи.

Для науковців і педагогів-практиків закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти.

Автори несуть відповідальність за достовірність інформації, точність фактів, цитат, інших відомостей, за порушення авторських прав будь-яких юридичних і фізичних осіб, а також за використання даних, що не підлягають публікації у відкритому друці. Думки авторів можуть не збігатися з думкою редакції. Передрук матеріалів допускається тільки з письмового дозволу редакції. При використанні матеріалів, опублікованих у «Педагогічному альманасі», посилання на збірник наукових праць обов'язкове.

Розділ 4. ТЕОРІЯ ЗМІСТУ, ОРГАНІЗАЦІЇ А УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ.....	198
<i>Гнезділова К. М., Степанова Н. М.</i> Нормативно-правовий та організаційно-управлінській складники професійної діяльності педагога закладу дошкільної освіти	199
<i>Шоробура І. М.</i> Державно-громадське управління в закладах професійно-технічної освіти у контексті вивчення «Інноваційного менеджменту»	205
Розділ 5. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА.....	213
<i>Стинська В. В., Прокопів Л. М., Лапто В. В.</i> Волонтерство як форма благодійної діяльності в незалежній Україні.....	214
<i>Цюпрік А. Я., Рузьяк Т. І., Зінчук І. В.</i> Аксіологічні засади професійної діяльності соціального працівника	220
<i>Янкович О. І., Гладюк Т. В., Постолук М. І.</i> Раннє втручання як система підтримки дітей із порушеннями розвитку та їхніх батьків у Польщі.....	227
<i>Костенко Д. В.</i> Ресурси життєстійкості особистості у соціальному середовищі.....	235
Розділ 6. ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ	242
<i>Кохановська О. В., Кірдан О. Л., Невмержицька О. В.</i> Історіографія розвитку інноваційних технологій навчання в Україні (90-ті роки ХХ – початок ХХІ століття)	243
<i>Шоробура І. М., Бурдуваліс К. М.</i> До питання організації навчального процесу в початкових школах Подільської губернії в другій половині ХІХ – на початку ХХ століть.....	252
<i>Болотникова Т. Г.</i> Роль фізкультурного комплексу «Готовий до праці та оборони» у фізичній підготовці школярів підліткового віку (1930–1991 рр.)	257
<i>Деренюк М. П.</i> Етапи розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польща: нормативно-правовий аспект (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).....	262
<i>Касаткін О. С.</i> Вплив суспільно-політичних процесів на формування шкільної літературної освіти в Україні у 90-ті роки ХХ століття	270
<i>Ковба М. В.</i> Методи і форми військово-патріотичного виховання старшокласників (перша чверть ХХІ ст.)	278
<i>Сотер М. В.</i> Історичні та соціально-економічні передумови посилення ролі технічних закладів вищої освіти України (середина ХХ століття).....	284
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	292

UNIT 4. THEORY OF CONTENT, ORGANISATION AND MANAGEMENT OF TEACHING AND UPBRINGING PROCESS.....	198
<i>Hnezdilova K. M., Stepanova N. M.</i> Regulatory and organizational management of the preschool teacher professional activity	199
<i>Shorobura I. M.</i> State-public administration in vocational education institutions in the context of studying "Innovation management"	205
UNIT 5. SOCIAL PEDAGOGY.....	213
<i>Stynska V. V., Prokopiv L. M., Lappo V. V.</i> Volunteering as a form of charitable activity in Independent Ukraine	214
<i>Tsiupryk A. Ya., Ruziak T. I., Zinchuk I. V.</i> Axiological principles in the social worker professional activity system.....	220
<i>Yankovykh O. I., Hladiuk T. V., Postoliuk M. I.</i> Early intervention as a support system for children with developmental disabilities and their parents in Poland.....	227
<i>Kostenko D. V.</i> Resources of personal hardiness in the social environment.....	235
UNIT 6. HISTORY OF PEDAGOGY	242
<i>Kokhanovska O. V., Kirdan O. L., Nevmerzhytska O. V.</i> Historiography of the development of innovative education technologies in Ukraine (the 90s of the XX – beginning of the XXI century)	243
<i>Shorobura I. M., Bourdouvalis K. M.</i> On the question of the organization of the educational process in primary schools of the Podil Province in the second half of the 19th – at the beginning of the 20th century	252
<i>Bolotnykova T. H.</i> The role of the all-union physical cultural complex "Ready labour and defence" in the physical training of schoolchildren	257
<i>Dereniuk M. P.</i> Stages of media education development in higher education institutions of Ukraine and the Republic of Poland: the regulatory and legal aspect (the late XX - early XXI centuries).....	262
<i>Kasatkin O. S.</i> The influence of socio-political processes on the formation of school literary education in Ukraine in the 90s of the twentieth century	270
<i>Kovba M. V.</i> Methods and forms of military-patriotic education of senior students (the first quarter of the XXI century)	278
<i>Soter M. V.</i> Historical and socio-economic preconditions for strengthening the role of technical higher education institutions in Ukraine (the mid-twentieth century)	284
INFORMATION ABOUT AUTHORS	292

and their actual needs. Properly organized social work involves planning, designing, managing and organizing. Professional competence of social workers and their users means a perfect moral personality, both in status (economic, social and psychological position) and spirituality. A perfect relationship between a social worker and a client should include elements of co-creation, mutual support and respect for each other. The social work ideals at the present stage of society development are moral requirements and values, the practical implementation of which is to create favourable conditions for the client's normal life, to ensure maximum client self-realization according to specific historical conditions, human rights, freedom and justice, happiness and development. The humanistic sense of social work, to recognise a person as the highest value, promotion of the realization of such value and selfless assistance, is a unique value of social work. The value and the result of social work depend on the effectiveness degree of the main axiological functions, since the values universal system is one of the most important factors influencing the formation of social work values system as a profession.

Key words: social worker, conceptual aspects, system, values, professional activity, moral qualities, humanity, psychological and pedagogical assistance.

Дата надходження статті: 04.01.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник Сліпчишин Л. В.

УДК 37.015.3:159.922.7-053.4(438+477)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi55.518>

Янкович О. І.*,

orcid.org/0000-0003-4253-5954

Гладюк Т. В.*,

orcid.org/0000-0001-5255-621X

Постолюк М. І.*,

orcid.org/0000-0003-4406-5626

РАННЄ ВТРУЧАННЯ ЯК СИСТЕМА ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ ТА ЇХНІХ БАТЬКІВ У ПОЛЬЩІ

У статті всебічно розкрито раннє втручання в Польщі як систему комплексної, багатопрофільної, координованої, неперервної підтримки дітей із порушеннями розвитку, групи ризику та їхніх батьків. Висвітлено історичні аспекти досліджуваної проблеми. Наведено нормативно-правові документи, що регламентують організацію супроводу раннього втручання.

Відображено нові підходи до раннього втручання. Зазначено, що на сьогодні екологічно-системна парадигма є найпопулярнішою в Польщі. Висвітлено методи підтримки дітей раннього й дошкільного віку. Акцентовано увагу на посиленні ролі сім'ї, типах поведінки батьків під час виховання дітей із порушеннями розвитку та групи ризику.

Обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми для України: збільшується кількість розладів у дітей унаслідок війни; виникає потреба в студіюванні й застосуванні зарубіжних здобутків; смертність немовлят є вищою ніж у сусідніх країнах центральної та східної Європи, зокрема в Польщі.

Серед перспектив використання польського досвіду в Україні визначено вивчення та застосування ефективних способів роботи з дітьми. Це методи розвивального руху В. Шерборн, контакту і комунікації Х. Кнілла, нейророзвивальної терапії, доброго старту М. Богданович, підтримки розумового розвитку Е. Груцик-Кольчинської; сенсорної інтеграції; методи, що сприяють порозумінню (пиктограми, звукожести, логографічна мова Ч. Блісса), тематичні забави, зоотерапія, музикотерапія, біхевіористичні методи освіти тощо.

*© Янкович О. І.

*© Гладюк Т. В.

*© Постолюк М. І.

Доцільною як зразок для наслідування є різновекторна допомога батькам, що виховують дітей із порушеннями розвитку та групи ризику.

Акцентовано увагу на ролі волонтерів, благодійних фондів, доброчинців у підтримці дітей і їхніх родин. Окреслено проблеми, які слід вирішити для відповідності стандартам ЄС.

Ключові слова: раннє втручання, діти раннього віку, група ризику, порушення розвитку, екологічно-системна парадигма.

Постановка проблеми. У світі спостерігається тривожна тенденція до збільшення кількості дітей із порушеннями розвитку. В Україні ця проблема ще актуальніша, адже «за даними ВООЗ, в Україні смертність немовлят у разі перевищує такий показник не лише в найбільш розвинутих країнах, але і в сусідніх країнах центральної та східної Європи – членах ЄС (порівняно з Чехією – майже втричі; з Польщею – майже вдвічі; з Угорщиною – більше ніж удвічі). Основними причинами смерті немовлят в Україні є стани, що виникають у перинатальний період, а також вроджені аномалії та спадкова патологія. Особливе занепокоєння викликає смертність дітей (не лише немовлят, а і дітей віком до чотирьох років), спричинена зовнішніми чинниками, які можуть бути усунуті за умови якісного догляду за дітьми в сім'ї» [1].

Актуальність проблеми розвитку дітей зросла через війну, що її розпочала росія у 2014 р. і яка триває досі. У зоні бойових дій окрім того, що постійно існує загроза для життя, є небезпека перебування дітей у стані токсичного стресу, який впливає на їхнє фізичне і психічне здоров'я, зокрема на розвиток мозку, а отже, здатність навчатися, що не завжди усвідомлюють батьки. В Україні посилюється необхідність раннього втручання, якому не лише в районах, де не вщухають обстріли, а й у відносно спокійних тилкових областях в останнє десятиріччя приділяється багато уваги.

Раннє втручання – це міждисциплінарна сімейноцентрована система допомоги дітям раннього віку (від народження до 3-х років) із порушеннями розвитку, групи ризику та їхнім родинам. Дуже важливо виявити проблему в перші роки життя, адже в цей період можна здійснити значний вплив на розвиток дитини.

Підтримка дітей та їхніх батьків здійснюється мультидисциплінарною командою фахівців і поєднує медичну, психологічну, педагогічну та соціальну складові. 2021 року, зважаючи на важливість проблеми, розпорядженням Кабінету Міністрів України була схвалена Концепція створення та розвитку системи раннього втручання. У ній зазначено, що в Україні «більше ніж 250 тис. сімей з дітьми віком до чотирьох років потенційно потребують послуги раннього втручання, яка має надаватися відповідно до новітніх науково обґрунтованих методик» [1].

У нашій країні проблема раннього втручання еволюціонує з використанням зарубіжного досвіду, адже у світі воно функціює майже пів століття. У нас – значно менше. Отже, варто студіювати напрацювання з цієї теми в Польщі, з якою Україна має спільні кордони, історичне минуле і яка має здобутки в організації підтримки дітей із порушеннями розвитку та їхніх батьків, зокрема впровадження нових підходів до вирішення цієї проблеми. Водночас організація раннього втручання в Польщі недостатньо відображена в українських наукових джерелах.

Аналіз досліджень. Раннє втручання як систему підтримки дітей із порушеннями розвитку та їхніх батьків вивчають польські вчені Л. Беленінік (Ł. Bieleninik) [5], Г. Вальчак (G. Walczak) [7], Б. Вінчуга (B. Winczura) [16], Й. Глодковська (J. Głodkowska) [7], А. Ельшковська (A. Elszkowska) [6], І. Конечна (I. Konieczna) [7], Ф. Кравчик (F. Krawczyk) [6], Р. Пйотрович (R. Piotrowicz) [6; 9], К. Раабе (K. Raabe) [6], Й. Рафал-Луневська (J. Rafał-Łuniewska) [6], Б. Сідор-Пекарська (B. Sidor-Piekarska) [13], Е. Соболевська (E. Sobolewska) [8], Б. Цитовська (B. Cytowska) [16] тощо.

Б. Вінчуга, Б. Сідор-Пекарська, Б. Цитовська розглядають історичні аспекти раннього втручання в Польщі, його понятійно-категоріальний апарат. Науковці (Л. Беленінік, А. Ельшковська, Ф. Кравчик, Р. Пйотрович, К. Раабе, Й. Рафал-Луневська тощо) описують нові підходи до організації раннього втручання, алгоритм дій, діагностику порушень, методи підтримки дітей та їхніх батьків.

В Україні відображено досвід раннього втручання в таких країнах, як США, Японія, Німеччина, Франція, Чехія, Португалія тощо [2], [3], [4]. Проте не виявлено джерел, де було б ґрунтовно описано польські здобутки.

Напрацювання в Польщі недостатньо відомі в Україні, як і можливості використання досвіду польських учених, фахівців у цій галузі, що зумовило **мету статті**: усебічно розкрити раннє втручання в Польщі як систему підтримки дітей із порушеннями розвитку, групи ризику та їхніх батьків і визначити перспективи застосування польського досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вагомість проблеми ранньої підтримки дітей із труднощами в розвитку (dzieci z niepełnosprawnością) у Польщі засвідчує той факт, що 2018 рік на запит польського Товариства людей із порушеннями інтелектуального розвитку (Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelaktu) проголошений роком раннього втручання. Саме тоді виповнилося 40 років із часу виникнення підтримки дітей із порушеннями розвитку та їхніх родин. У січні 1978 р. у Варшаві з ініціативи Комітету допомоги дітям спеціальної турботи було створено перший у Польщі осередок раннього втручання як відповідь на запити батьків, що мали дітей із труднощами в розвитку, які потребували ранньої, комплексної і неперервної опіки [13, с. 132]. Згодом осередки раннього втручання виникали у Щеціні, Жешуві, Кельце. Важливою віхою в генезі раннього втручання є створення 1986 року в Катовіце реабілітаційно-освітньо-виховного осередку – першого в Польщі закладу для дітей і молоді з порушеннями інтелектуального розвитку й обмеженнями в русі.

Значущим у генезі раннього втручання є 2005 рік. Саме тоді видано два важливі правові документи, які засвідчують необхідність здійснення профілактики порушень розвитку. Перший – програма Уряду (Program Rządowy WWKSC («Wczesna, wielospecjalistyczna, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku zagrożonemu niepełnosprawnością lub niepełnosprawnemu i jego rodzinie»)), що окреслює ранню багатопрофільну, комплексну, координовану, неперервну допомогу дітям із загрозою порушень та порушеннями розвитку і їхнім родинам [14; 16].

Звернення до Статті 30 Конституції Республіки Польща дає змогу визнати утвердження принципу вродженої і невід’ємної людської гідності, яка є джерелом свободи і прав людини і громадянина. Її повага і захист є обов’язком влади [14].

Другий документ стосується ранньої підтримки розвитку дитини – це розпорядження Міністра національної освіти й спорту від 4 квітня 2005 р. У ньому регламентовано умови організації такої підтримки [11; 16].

На сьогодні нормативно-правовою основою для організації та здійснення супроводу раннього втручання є стаття 127 (розділ 5) Закону про освіту (2016 р.) та розпорядження Міністра національної освіти від 24 серпня 2017 р. у справі організації ранньої підтримки розвитку дітей [10; 12; 16].

Термін «раннє втручання» у вузькому розумінні польська вчена Б. Сідор-Пекарська трактує як організовану систему багатопрофільної допомоги, що надається спеціальною командою опіки дітям раннього віку з порушеннями розвитку. Метою такої опіки є покращення можливостей розвитку дитини, усунення порушення і попередження вторинних наслідків дисфункцій розвитку. Раннє втручання – це сукупність рекомендацій, послуг, що надаються дуже малим дітям та батькам на їхнє прохання [13, с. 130]. Воно триває від народження до початку освіти в школі. Раннє втручання також допомагає в адаптації батьків до правильного функціонування всієї родинної системи [5, с. 761].

Еволюціонує не лише раннє втручання як система, а й підходи до вирішення цієї проблеми. На сьогодні в Польщі найпопулярнішою є екологічно-системна парадигма. Її підґрунтя – кілька напрямків психології та різні освітні стратегії [5, с. 760].

Відповідно до основних положень цієї парадигми розвиток дитини є:

холістичним (усі види розвитку – когнітивний, мовний, фізичний, суспільний та емоційний – є взаємопов’язаними);

динамічним (у розвитку діє засада згоди: щоб середовище стимулювало, воно має змінюватися у відповідь на потреби дитини);

трансакційним (розвиток стимулюється завдяки двобічній взаємній інтеракції між дитиною та її оточенням. Перебіг розвитку є результатом безперервної динамічної взаємодії таких чинників, як поведінка дитини, реакція на неї опікуна, зміни середовища, які можуть впливати як на дитину, так і опікуна);

індивідуальним (знання і розвиток мають індивідуальний характер – кожен має власні погляди) [15, с. 14–15].

У польській системі раннього втручання чітко розроблено алгоритм дій від діагностики порушень та загроз їхнього виникнення до створення й функціонування команди ранньої підтримки розвитку дитини. Ця команда визначає багатопрофільну програму оздоровлення дитини. У програмі передбачено активізацію соціальної взаємодії учасника і підготовку до навчання в школі; усунення бар'єрів і обмежень у середовищі, що перешкоджають нормальній життєдіяльності дитини; підтримку родини; дії, визначені залежно від потреб; оцінку успішності дитини.

Польські фахівці акцентують увагу на потребі якнайшвидше діагностувати порушення розвитку, адже чим швидше розпочати терапевтичні дії, тим вищі шанси на позитивний результат. Раннє втручання сприяє зниженню смертності в постнатальному періоді, мінімізує ускладнення в грудному віці, підтримує психомоторний розвиток дітей і скорочує час госпіталізації, тому так важливо починати лікування у відділенні інтенсивної терапії. Варто також звернути увагу на те, що дитячий мозок є пластичним, тому чим раніше дитина буде віднесена до групи ризику та охоплена програмою дій, тим більше шансів на ефективність втручання [5, с. 762].

Б. Сідор-Пекарська розкрила механізм дозрівання мозку, що передбачає необхідність сприятливого впливу середовища. Проявом дозрівання мозку є розвиток сітки дендритів. Синапсогенез є одним з елементів пластичності мозку. Його інтенсивність залежить від впливу середовища, тому так важливо, щоб воно володіло потенціалом для пізнавальних процесів [13, с. 131].

Мала дитина легше оволодіває навичками, піддається засвоєнню різних програм.

На практиці первинне обстеження дитини відбувається у відділеннях для новонароджених, де неонатологи та педіатри, які здійснюють перший контакт із немовлям, оцінюють імовірність наявності порушень або дію факторів ризику їхнього виникнення. Віднесення дитини до групи ризику свідчить про потребу проведення скринінгових досліджень [5, с. 762].

Існує три головні сфери підтримки:

ресурсна підтримка (обізнаність батьків, доступ до раннього втручання, різні форми підтримки, включаючи фінансову);

суспільна підтримка (групи самопомоги, підтримка родини, друзів);

інформаційна підтримка (інформація й послуги (програми діяльності вдома, співпраця з терапевтами, індивідуальна терапія)) [13, с. 133].

У Польщі постійно розробляються нові форми й методи роботи в контексті підтримки дітей із порушеннями розвитку. Популярними є методи розвивального руху Вероніки Шерборн (Veronika Sherborne), контакту і комунікації Хрістофера Кнілла (Christopher Knill) і програми активності Маріанни і Хрістофера Кнілів (Marianna і Christopher Knill), нейророзвивальної терапії, доброго старту Марти Богданович (Marta Bogdanowicz), підтримки розумового розвитку Едити Грущик-Кольчинської (Edyta Gruszczyk-Kolczyńska); сенсорної інтеграції; методи, що сприяють порозумінню (піктограми, звукожести, логографічна мова Чарльза Блісса (Charles Bliss)); бехевіористичні методи освіти, під час яких відбувається оздоровлення, тощо [6, с. 28]. Використовуються також музикотерапія, зоотерапія, тематичні забави, відеотренінги комунікації [5, с. 781; 7, с. 405–445].

Чимало з цих форм і методів відомі й застосовуються також в Україні. Вони мають сприятливий вплив не лише на дітей, а й на батьків, як-от музикотерапія. Вона

використовується у відділеннях інтенсивної терапії понад 20 років як частина терапевтичного впливу і в останні роки є популярною у світі, застосовується в деяких медичних закладах США, Європи. Перевага цієї форми втручання, порівнюючи з традиційною медичною, полягає в тому, що вона враховує психосоціальний стан і потреби дитини та батьків [5, с. 781].

Вагоме місце в ранньому втручанні відводиться підтримці родин, у яких ростуть діти з порушеннями розвитку; при цьому роль сім'ї постійно посилюється [5, с. 760].

На основі аналізу праць польських учених Б. Сідор-Пекарська визначила три типи поведінки (три життєві лінії) батьків, що мають дитину з труднощами в розвитку. Батькам першого типу складно прийняти дитину такою, якою вона є. Вони не бажають обговорювати свою проблему, неохоче контактують із педагогами та фахівцями. Удома обмежено спілкуються з дитиною; при цьому взаємодія відбувається в напруженій атмосфері. Батьки другого типу шукають компроміс між потребами дитини та реалізацією своїх попередніх життєвих планів. І лише батьки третього типу активно включаються в догляд та виховання дитини. Їхніми найважливішими завданнями стають опіка, терапія, реабілітація. Вони не відмовляються від своїх планів, лише дещо переоцінюють їх. Такі батьки активно співпрацюють у громадських організаціях, товариствах, залучаються до діяльності у фондах, асоціаціях, спрямованих на допомогу дітям, тощо.

Допомога сім'ям як компонент системи раннього втручання також набуває інституціалізованих форм і надається в клініках, лікарнях, терапевтичних центрах [13, с. 137]. Батьки можуть отримати спеціалізовані опікунські послуги [там само, с. 138].

Державних коштів на допомогу дітям із порушеннями розвитку не вистачає. Тому й організуються благодійні акції, діють волонтерські організації, благодійні фонди, зокрема Фонд благодійності «Завдяки тобі». Його гасло – «Не можна допомогти кожному, але завдяки тобі можна допомогти комусь». Про дітей, що потребують дороговартісної терапії, піклується організація Карітас. Нагадуванням, що ніхто не має бути полишений сам на сам зі своїми проблемами, є відзначення 11 лютого, починаючи від 1993 р., Всесвітнього дня хворого.

Слід зазначити, що благодійні організації Польщі допомагають дітям України, біженцям і навіть евакуйованим тваринам.

Розвитку філантропічних якостей ще з дитинства сприяє залучення учнів до участі в акціях милосердя. Гроші є засобом підтримки доброї справи – таке правило школярі засвоюють із дитинства.

Проте в процесі раннього втручання існують також проблеми, що потребують вирішення для відповідності стандартам Євросоюзу, як-от: недостатньо організований характер багатьох філантропічних справ, віддалений доступ до системи підтримки для окремих сімей, недоступність послуг для тих, хто проживає в невеликих населених пунктах [13, с. 134].

Успіх раннього втручання великою мірою залежить від самих батьків і тих осіб, що їх активно підтримують. Зрозуміло, що можна досягнути цілей, лише об'єднавши зусилля родин і фахівців.

Висновки. Вирішення проблем раннього втручання в Україні, які актуалізувалися під час війни, передбачає вивчення й застосування зарубіжного досвіду, передусім Польщі, яка має позитивні напрацювання в цій галузі. Перші кроки для підтримки дітей раннього віку з порушеннями розвитку були зроблені в кінці 70-х рр. ХХ ст. (у 1978 р. у Варшаві створено перший у Польщі осередок раннього втручання).

Нормативною основою організації та забезпечення супроводу раннього втручання є розпорядження Міністра національної освіти від 24 серпня 2017 р. у справі організації ранньої підтримки розвитку дітей.

Упроваджуються нові підходи до підтримки дітей із порушеннями розвитку; найпопулярнішою є екологічно-системна парадигма раннього втручання. Розроблено

алгоритм дій: від виявлення дітей, які потребують раннього втручання, діагностики порушень до надання комплексної допомоги дітям та їхнім батькам. Постійно реалізуються нові методи роботи: розвивального руху В. Шерборн, контакту і комунікації Х. Кнілла, нейророзвивальної терапії, доброго старту М. Богданович, підтримки розумового розвитку Е. Грущик-Кольчинської; сенсорної інтеграції; методи, що сприяють порозумінню (піктограми, звукожести, логографічна мова Ч. Блісса), тематичні забави, біхевіористичні методи освіти, зоотерапія, музикотерапія тощо. Зважаючи на ефективність цих методів, їх варто використовувати в Україні. Доцільною як зразок для наслідування є різновекторна допомога батькам, що виховують дітей із порушеннями розвитку та групи ризику.

Ефективність раннього втручання посилюють волонтерські організації, фонди, що фінансують терапію. Розвитку філантропічних якостей ще з дитинства сприяє залучення учнів до участі в акціях милосердя.

Досвід Польщі з вищезгаданої проблеми є досить суттєвим і потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Концепція створення та розвитку системи раннього втручання. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 травня 2021 р. № 517-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#Text>.
2. Послуга раннього втручання у країнах Європи. Ключові концепції та вибрані моделі. Липень 2023 року URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/36316/file/Unicef_Ealy%20childhood_UA.pdf
3. Скрипко А. Як у них і як у нас? Закордонні приклади системи раннього втручання. 2020. URL: <https://nus.org.ua/view/yak-u-nyh-i-yak-u-nas-zakordonni-pryklady-systemy-rannogo-vtruchannya/>
4. Сташук О. О. Соціально-педагогічні аспекти організації ранньої соціальної реабілітації в зарубіжних країнах. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. Випуск 79 (1). 2017. С. 216–224. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/549534>
5. Bieleninik Ł. *Wczesna interwencja wobec dziecka z grupy ryzyka i jego rodziny na oddziale noworodkowym i niemowlęcym*. In: *Wczesna interwencja logopedyczna*. Seria Logopedia XXI Wieku / Editors: Katarzyna Kaczorowska-Bray, Stanisław Milewski. 2016. Chapter: 37 (pp. 760–786). URL: https://www.researchgate.net/publication/308875520_Wczesna_interwencja_wobec_dziecka_z_grupy_ryzyka_i_jego_rodziny_na_oddziale_noworodkowym_i_niemowlecym Early intervention for a high-risk child and its family in neonatal and pediatric intensive care
6. Elszkowska A., Golon A., Raabe K., Krawczyk F., Majcher D., Niklewska-Piotrowska E., Piotrowicz R., Rafał-Łuniewska J. *Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka w teorii i w praktyce*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2017. 107 s. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/J.Rafal-uniewskaWczesnewspomaganierozwojudziecka.pdf>
7. Interdyscyplinarne konteksty wczesnej interwencji, wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka: monografia pod redakcją Joanny Głodkowskiej, Iwony Koniecznej, Radosława Piotrowicza, Grażyny Walczak. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2017. 477 c. URL: <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/20403/Interdyscyplinarne%20Konteksty%20Wczesnej%20Interwencji%2C%20Wczesnego%20Wspomagania%20Rozwoju%20Dziecka.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
8. Ocena aktualnego stanu świadczeń w obszarze Wczesnej Interwencji / Wczesnego Wspomaganie Rozwoju w Polsce. Opracowanie: Małgorzata Dońska-Olszko, Elżbieta Sobolewska. Warszawa, 2018. 33 s. URL: <https://www.agora-eci.eu/wp-content/uploads/2019/02/2018-country-report-Ezra-POLAND-in-Polish.pdf>
9. Piotrowicz R. *Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka – kompleksowe wsparcie terapeutyczne dziecka i rodziny. Diagnoza a program*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji MEN, 2012. 13 s.
10. Prawo oświatowe. Ust. 5. Art. 127. URL: <https://lexlege.pl/prawo-oswiatowe/art-127/>
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 4 kwietnia 2005 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci. Dz. U. 2005 nr 68 poz. 587. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20050680587>

12. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci. Dz. U. 2017 poz. 1635. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001635/O/D20171635.pdf>
13. Sidor-Piekarska B. Wczesna interwencja jako wspomaganie rozwoju dziecka z trudnościami rozwojowymi i udzielanie wsparcia jego rodzicom. *Roczniki pedagogiczne*. 2010. Tom 2 (38). S. 129–140. URL: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ef7aacdf-f363-4c54-9958-4520175f918f?q=bwmeta1.element.desklight-a8f1de83-6324-4ca4-84e0-45ebfaebad21;8&qt=CHILDREN-STATELESS>
14. «Wczesna, wielospesjalistyczna, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku zagrożonemu niepełnosprawnością lub niepełnosprawnemu oraz jego rodzinie». Program Rządowy – Pilotaż 2005-2007. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/63_2005_zal.pdf
15. Wczesna interwencja – wspomaganie rozwoju małego dziecka. Analiza sytuacji w Europie. Kluczowe zagadnienia i rekomendacje. Raport Końcowy Europejska Agencja Rozwoju Edukacji Uczniów ze Specjalnymi Potrzebami Edukacyjnymi. 2005. URL: https://www.european-agency.org/sites/default/files/early-childhood-intervention-analysis-of-situations-in-europe-key-aspects-and-recommendations_ECI-PL.pdf
16. Winczura B., Cytowska B. Wczesna interwencja i wspomaganie rozwoju małego dziecka. Kraków: Oficyna Wydawnicza *IMPULS*, 2014. 516 s. URL: <https://libra.ibuk.pl/reader/wczesna-interwencja-i-wspomaganie-rozwoju-malego-dziecka-barbara-winczura-beata-119574>

References:

1. The concept of creating and developing an early intervention system, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 26, 2021, No. 517-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Posluha rannoho vtruchannia u krainakh Yevropy. Kliuchovi kontseptsii ta vybrani modeli [Early childhood intervention services in European countries. Key concepts and selected models]. Retrieved from https://www.unicef.org/ukraine/media/36316/file/Unicef_Ealy%20childhood_UA_.pdf [in Ukrainian].
3. Skrypko, A. (2020). Yak u nykh i yak u nas? Zakordonni pryklady systemy rannoho vtruchannia [How do they do it and how do we do it? Foreign examples of early intervention systems]. Retrieved from <https://nus.org.ua/view/yak-u-nyh-i-yak-u-nas-zakordonni-pryklady-systemy-rannogo-vtruchannia/> [in Ukrainian].
4. Stashuk, O. O. (2017). Sotsialno-pedahohichni aspekty orhanizatsii rannoi sotsialnoi reabilitatsii v zarubizhnykh krainakh [Social and pedagogical aspects of the organization of early social rehabilitation in foreign countries]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Pedahohichni nauky*, 79 (1), 216–224. Retrieved from <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/549534> [in Ukrainian].
5. Bieleninik, Ł. (2016). Wczesna interwencja wobec dziecka z grupy ryzyka i jego rodziny na oddziale noworodkowym i niemowlęcym [Early intervention for a high-risk child and his/her family in neonatal and pediatric intensive care unit]. *Wczesna interwencja logopedyczna*, 37, 760–786. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/308875520_Wczesna_interwencja_wobec_dziecka_z_grupy_ryzyka_i_jeego_rodziny_na_oddziale_novorodkowym_i_niemowlęcym Early intervention for a high-risk child and its family in neonatal and pediatric intensive care [in Polish].
6. Elszkowska, A., Golon, A., Raabe, K., Krawczyk, F., Majcher, D., Niklewska-Piotrowska, E., Piotrowicz, R., & Rafał-Łuniewska, J. (2017). *Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka w teorii i w praktyce [Early support of child development in theory and practice]*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji. Retrieved from <file:///C:/Users/Admin/Downloads/J.Rafal-uniewskaWczesnewspomaganierozwojudziecka.pdf> [in Polish].
7. Głodkowska, J., Konieczna, I., Piotrowicz, R., & Walczak, G. (Eds.). (2017). *Interdyscyplinarne konteksty wczesnej interwencji, wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka [Interdisciplinary contexts of early intervention, early childhood development support]*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej. Retrieved from <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/20403/Interdyscyplinarne%20Konteksty%20Wczesnej%20Interwencji%2C%20Wczesnego%20Wspomaganie%20Rozwoju%20Dziecka.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Polish].
8. Dońska-Olszko, M., & Sobolewska, E. (Eds.). (2018). *Ocena aktualnego stanu świadczeń w obszarze Wczesnej Interwencji. Wczesnego Wspomaganie Rozwoju w Polsce [Evaluation of the Current State of Early Intervention. Early Development Support Services in Poland]*. Retrieved from

<https://www.agora-eci.eu/wp-content/uploads/2019/02/2018-country-report-Ezra-POLAND-in-Polish.pdf> [in Polish].

9. Piotrowicz, R. (2012). *Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka – kompleksowe wsparcie terapeutyczne dziecka i rodziny. Diagnoza a program* [Early childhood development support – comprehensive therapeutic support for the child and family. Diagnosis versus programme]. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji MEN [in Polish].
10. Prawo oświatowe [Education Law]. Retrieved from <https://lexlege.pl/prawo-oswiatowe/art-127/> [in Polish].
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 4 kwietnia 2005 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci [On the organization of early development support for children, Regulation of the Minister of National Education and Sport dated April 4, 2005]. Retrieved from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20050680587> [in Polish].
12. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci [On the organization of early childhood development support, Regulation of the Minister of National Education dated August 24, 2017]. Retrieved from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001635/O/D20171635.pdf> [in Polish].
13. Sidor-Piekarska, B. (2010). Wczesna interwencja jako wspomaganie rozwoju dziecka z trudnościami rozwojowymi i udzielanie wsparcia jego rodzicom [Early intervention as aiding the development of a child with developmental problems and fiving support to the child's parents]. *Roczniki pedagogiczne*, 2 (38), 129–140. Retrieved from <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ef7aacdf-f363-4c54-9958-4520175f918f?q=bwmeta1.element.desklight-a8f1de83-6324-4ca4-84e0-45ebfaebad21:8&qt=CHILDREN-STATELESS> [in Polish].
14. Wczesna, wielospesjalistyczna, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku zagrożonemu niepełnosprawnością lub niepełnosprawnemu oraz jego rodzinie. Program Rządowy – Pilotaż. 2005-2007 [Early, multidisciplinary, comprehensive, coordinated and continuous support to a child at risk of disability or with disabilities and his/her family. Government Program – Pilot. 2005-2007]. Retrieved from file:///C:/Users/Admin/Downloads/63_2005_zal.pdf [in Polish].
15. Wczesna interwencja – wspomaganie rozwoju małego dziecka. Analiza sytuacji w Europie. Kluczowe zagadnienia i rekomendacje. Raport Końcowy Europejska Agencja Rozwoju Edukacji Uczniów ze Specjalnymi Potrzebami Edukacyjnymi [Early intervention – supporting the development of the young child. Analysis of the situation in Europe. Key issues and recommendations. Final Report of the European Agency for Development in Special Needs Education]. Retrieved from <https://www.european-agency.org/sites/default/files/early-childhood-intervention-analysis-of-situations-in-europe-key-aspects-and-recommendations ECI-PL.pdf> [in Polish].
16. Winczura, B., & Cytowska, B. (2014). *Wczesna interwencja i wspomaganie rozwoju małego dziecka* [Early intervention and early childhood development support]. Kraków: Oficyna Wydawnicza IMPULS. Retrieved from <https://libra.ibuk.pl/reader/wczesna-interwencja-i-wspomaganie-rozwoju-malego-dziecka-barbara-winczura-beata-119574> [in Polish].

Yankovych O. I.,
orcid.org/0000-0003-4253-5954

Hladiuk T. V.,
orcid.org/0000-0001-5255-621X

Postoliuk M. I.,
orcid.org/0000-0003-4406-5626

EARLY INTERVENTION AS A SUPPORT SYSTEM FOR CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES AND THEIR PARENTS IN POLAND

The article comprehensively describes early intervention in Poland as a system of comprehensive, multidisciplinary, coordinated, continuous support for children with developmental disabilities, at risk group, and their parents. The historical aspects of the problem under study have been highlighted. The legal documents regulating the organization of early intervention support have been presented.

New approaches to early intervention have been reflected. It has been noted that today the ecological-systemic paradigm is the most popular in Poland. The methods of supporting children of early and preschool age have been highlighted. Attention has been focused on strengthening the role of

the family, types of parenting behavior in raising children with developmental disabilities and children at risk of disability.

The relevance of the problem under study for Ukraine has been substantiated. In particular, the number of childhood disorders is increasing as a result of war; there is a need to study and implement foreign achievements; infant mortality is higher than in neighboring countries in Central and Eastern Europe, in particular in Poland.

The prospects for using Polish experience in Ukraine include the study and applying effective ways of working with children: methods of developmental movement by V. Sherborne, contact and communication by C. Knill, neurodevelopmental therapy and good start by M. Bogdanowicz, mental development support by E. Gruszczyk-Kolczyńska; sensory integration; methods that promote understanding (pictograms, sound gestures, logographic language by C. Bliss), thematic games, pet therapy, music therapy, behavioral methods of education, etc. Multidirectional assistance to parents raising children with developmental disabilities, at risk group is advisable as a sample to be followed.

It has been focused on the role of volunteers, charitable foundations and philanthropists in supporting children and their families. The problems that need to be solved to meet EU standards have been outlined.

Key words: early intervention, children of early age, risk group, developmental disabilities, ecological-systemic paradigm.

Дата надходження статті: 21.12.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Сорока О. В.

УДК 17.022.1-026.564:159.923.5]+[316.614:159.922.2(045)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi55.519>

Костенко Д. В.*,

orcid.org/0000-0002-4030-2287

РЕСУРСИ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ У СОЦІАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Статтю присвячено дослідженню питань ресурсності життєстійкості особистості в соціальному просторі відповідно до сучасних соціалізаційних викликів. Актуалізовано незаперечну потребу особистості в ресурсності, що супроводжується потребою самореалізації та самовдосконалення. Акцентовано на задоволенні особистісних потреб, побудові індивідуальної траєкторії розвитку, ефективності розвитку особистості на рівні соціальних досягнень. Відображено поняття «ресурс» як певний запас життєвих можливостей, який може бути використаний суб'єктом як засіб розвитку особистості. З'ясовано, що особистість потребує відновлення внутрішнього ресурсного стану, розуміння життєвої позиції, напрямку руху вперед та раціонального розподілу внутрішнього ресурсу. Виокремлено, що для особистісного зростання та розвитку особистості слід постійно формувати й розвивати ресурсний потенціал як джерело можливостей вирішення будь-яких життєвих питань. Представлено, що ресурси життєстійкості особистості формуються, видозмінюються та є генератором посилення здатності стабільності. Виконано теоретичне дослідження питань ресурсів життєстійкості особистості в соціальному середовищі. Використано теоретичні методи – аналізу філософської, психолого-педагогічної, соціально-педагогічної та соціологічної літератури з метою викладення основних теоретичних положень досліджуваної проблеми; порівняння та узагальнення для систематизації наукових положень вітчизняних та закордонних науковців. Змістовність дослідження полягає у розгляді питання особистісних ресурсів, які опосередковано дають можливість віднести їх до ресурсів життєстійкості особистості, адже особистісні ресурси мають використовуватись людиною для подолання складних життєвих обставин, кризових явищ, соціалізаційних викликів.

*© Костенко Д. В.